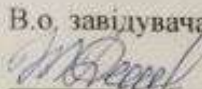
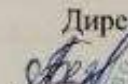

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА

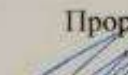
«ЗАТВЕРДЖЕНО»

В.о. завідувача кафедри, доцент
 Тетяна ПУШКАР
« 12 » серпня 2024 р.

«ПОГОДЖЕНО»

Директор ННІБА, доцент
 Олена БЕЗАЛТИЧНА
« 12 » серпня 2024 р.

«ПОГОДЖЕНО»

Проректор з науково-педагогічної
та методичної роботи, доцент
 Ірина МАЛЕЦЬКА
« 12 » серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
ОЗ 13 ЕТОЛОГІЯ ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТВАРИН

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	перший (бакалаврський) рівень
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	20 «Аграрні науки та продовольство»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»
ОСВІТНА ПРОГРАМА	«Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»
СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ	Навчально-науковий інститут біотехнологій та аквакультури

ОДЕСА – 2024

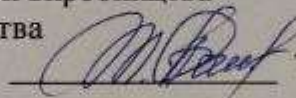
Робоча програма освітнього компонента «Етологія та благополуччя тварин» для здобувачів освітньо-професійної програми «Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва», спеціальності 204 «Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

Розробник програми: **Валентина Ясько** кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри технології виробництва і переробки продукції тваринництва

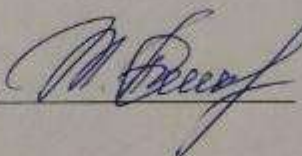
Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри технології виробництва і переробки продукції тваринництва

Протокол № 1 від «12» серпня 2024 р.

В.о. завідувача кафедри технології виробництва
і переробки продукції тваринництва
к.с.-г.н., доц.

 Тетяна ПУШКАР

Гарант освітньої програми, доцент

 Тетяна ПУШКАР

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників		Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти здобувача вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни		
Кількість кредитів – 4 – 4 (денна) – 1 курс – 4 (денна) – 1тех - 4 (заочна) – 1 курс		Галузь знань <u>20 «Аграрні науки та продовольство»</u> Спеціальність <u>204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»</u> Освітньо-професійна програма <u>«Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»</u>	денна		заочна
Модулів –2			Обов’язкова		
Змістових модулів – 2			Рік підготовки:		
Індивідуальне науково-дослідне завдання -реферат			1-й	1-й тех	1-й
Загальна к-ть годин:			Семестр		
			1-й	1-й,	1-й
			Лекції		
			30 год	30 год	4
			Лабораторні		
			-	-	-
		Практичні, семінарські			
		28 год	28 год	8	
		Самостійна робота			
		62 год	62 год	108	
		Індивідуальні завдання:			
		5 год			
		Вид контролю:			
		залік – 1 сем			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 7,2 самостійної роботи здобувачів вищої освіти – 7,7		Рівень вищої освіти: <i>перший (бакалаврський)</i>			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 1-й курс 58/62,
для денної форми навчання – 1-й курс 58/62,
для заочної форми навчання – 1 курс 12/108,

2. Мета та завдання освітнього компонента

Освітній компонент «**Етологія та благополуччя тварин**» відноситься до складу *обов'язкових освітніх компонентів* освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва».

Передумовами для вивчення освітнього компонента є формування у здобувачів вищої освіти компетентності у сфері анатомії с.-г. тварин, фізіології с.-г. тварин, етології, генетики с.-г. тварин, годівлі с.-г. тварин, розведення с.-г. тварин, гігієни с.-г. тварин.

Метою вивчення освітнього компонента «**Етологія та благополуччя тварин**» є вивчення стану благополуччя тварин з різних напрямів тваринництва, включаючи передовий досвід європейських країн та регламенти, які є основою благополуччя тварин в світі; формування у майбутніх фахівців глибоких теоретичних знань з питань фізіологічних механізмів, онтогенезу та еволюції поведінки, функцій поведінки, що забезпечують виживання тварин у їх природному середовищі, особливостей соціальної поведінки різних видів сільськогосподарських тварин, формування поведінки, поведінкових реакцій тощо.

Завдання освітнього компонента – засвоєння здобувачами основних теоретичних положень та набути практичних навик у дослідженні поведінкових реакцій сільськогосподарських тварин та птиці залежно від віку, фізіологічного стану та сезону року, вивчити основні життєві прояви тварин в умовах конкретних технологій та систем утримання. Дозволить здобувачам зрозуміти емоційні і когнітивні здібності тварин, а також зниження стресу та підвищення продуктивності тварин.

У результаті вивчення освітнього компонента «**Етологія та благополуччя тварин**» здобувачів вищої освіти повинен:

знати: - форми індивідуальної, репродуктивної та соціальної поведінки тварин;

- особливості фізіологічних процесів, які пов'язані з поведінкою;
- особливості онтогенезу поведінки та вплив спадковості на її форми;
- прикладні аспекти етології;
- особливості утворення рефлексів та формування поведінкових реакцій тварин;
- різні форми та механізми навчання;
- особливості поведінки сільськогосподарських тварин з різними типами вищої нервової діяльності під впливом умов довкілля.

вміти: - використовувати знання з етології та зоопсихології тварин як основу для вирішення наступних можливих шляхів використання та утримання тварин;

- аналізувати дію і залежність тварин від адаптивних та соціальних поведінкових реакцій;
- оцінювати типи вищої нервової діяльності тварин, формувати належну їх поведінку;

- розрізняти причини патологічних поведінкових реакцій за допомогою новітніх методологій, коригувати небажану поведінку сільськогосподарських тварин;

3. КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

В результаті вивчення освітнього компонента «Етологія та благополуччя тварин» у здобувачів вищої освіти формуються:

Інтегральна компетентність (ІК) – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми з технології виробництва і переробки продукції тваринництва або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів зоотехнічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

- ЗК3** Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях
- ЗК4** Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
- ЗК7** Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт
- ЗК8** Прагнення до збереження навколишнього середовища
- ЗК9** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел

Фахові (спеціальні) компетентності:

- ФК1.** Здатність використовувати професійні знання в галузі виробництва і переробки продукції тваринництва для ефективного ведення бізнесу
- ФК2.** Здатність використовувати сучасні знання про способи відтворення, закономірності індивідуального розвитку та розведення тварин для ефективної професійної діяльності у галузі тваринництва

Програмні результати навчання:

- ПРН1** Забезпечувати дотримання параметрів та контролювати технологічні процеси з виробництва і переробки продукції тваринництва
- ПРН2** Навчати співробітників підприємства сучасних та нових компонентів технологічних процесів з виробництва і переробки продукції тваринництва
- ПРН7** Здійснювати пошук, оброблення та узагальнення інформації із застосуванням сучасних інформаційних технологій
- ПРН21** Знати основні історичні етапи розвитку предметної області

4. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	денна форма (1курс, 1 тех)				
	усь- го	у тому числі			
лек		практичні	інд	с.р	
Модуль 1. Загальна етологія					
Змістовий модуль 1. Загальна етологія					
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання етології та її структура. Визначення благополуччя тварин. Дискусії до терміну «благополуччя тварин». Історичні аспекти поведінки та благополуччя тварин. Оцінка благополуччя тварин.	10	2	2		6
Тема 2. Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки: Етограма	10	2	2		6
Тема 3. Вплив поведінки тварин на продуктивність, стрес, адаптація, та акліматизація тварин	10	2	2		6
Тема 4. Основні напрями дослідження поведінки тварин у вітчизняній й зарубіжній етології	10	2	2		6
Тема 5. Біологічні основи поведінки тварин	10	2	2		6
Тема 6. Основні механізми поведінки	4	2	2		
Тема 7. Навчення як індивідуально-пристосовна діяльність тварин	4	2	2		
Разом за змістовим модулем 1	58	14	14		30
Модуль 2. Спеціальна етологія					
Змістовий модуль 2. Спеціальна етологія					
Тема 1. Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби (дійних корі та телят)	9	2	2		5
Тема 2. Вивчення поведінкових реакцій свиней	9	2	2		5
Тема 3. Вивчення поведінкових реакцій коней	9	2	2		5
Тема 4. Вивчення поведінкових реакцій овець	9	2	2		5
Тема 5. Вивчення поведінкових реакцій собак	9	2	2		5
Тема 6. Вивчення поведінкових реакцій бджіл	9	2	2		-

Тема 7. Вивчення поведінкових реакцій сільськогосподарської птиці та страусів	4	2	1		1
Тема 8. Вивчення поведінкових реакцій кролів. Вивчення поведінкових реакцій риби	4	2	1		1
Разом за змістовим модулем 2	62	16	14		27
ІНДЗ				5	
Усього годин	120	30	28		62
Усього годин	120	30	28		62

4. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	заочна форма 1 курс				
	у тому числі				
	усього	лек	практ	інд	с.р
Модуль 1. Загальна етологія					
Змістовий модуль 1. Загальна етологія					
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання дисципліни та її структура	12	1	1		10
Тема 2. Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки: Етограма	12	1	1		10
Тема 3. Вплив поведінки тварин на продуктивність, стрес, адаптація, та акліматизація тварин	11		1		10
Тема 4. Основні напрями дослідження поведінки тварин у вітчизняній й зарубіжній етології	11		1		10
Тема 5. Біологічні основи поведінки тварин	10				10
Тема 6. Основні механізми поведінки	2				2
Тема 7. Навчання як індивідуально-пристосовна діяльність тварин	2				2
Разом за змістовим модулем	60	2	4		54
Модуль 2. Спеціальна етологія					
Змістовий модуль 2. Спеціальна етологія					
Тема 1. Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби (дійних корів та телят)	12	1	1		10

Тема 2. Вивчення поведінкових реакцій у свиней	12	1	1		10
Тема 3. Вивчення поведінкових реакцій у коней	12	1	1		10
Тема 4. Вивчення поведінкових реакцій у овець	12	1	1		10
Тема 5. Вивчення поведінкових реакцій у собак	10	-	-	-	10
Тема 6. Вивчення поведінкових реакцій у бджіл	2	-	-	-	2
Тема 7. Вивчення поведінкових реакцій у сільськогосподарської птиці та страусів	2	-	-	-	2
Тема 8. Вивчення поведінкових реакцій у кролів. Вивчення поведінкових реакцій риби.			-		
Разом за змістовим модулем 2	60	2	4		54
Усього годин	120	4	8		108
Усього годин	120	4	8		108

5. ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Змістовний модуль 1. Загальна етологія

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання освітнього компонента та її структура. Етологія – наука про поведінку тварин. Основні напрями дослідження поведінки тварин у вітчизняній й зарубіжній етології. Мета і завдання етології, предмет і об'єкт вивчення, понятійний апарат. Огляд методів дослідження. Історія становлення дисципліни. Взаємозв'язок поведінки і психіки тварин. Характеристика основних напрямів, що досліджують поведінку тварин. Зоопсихологія як самостійний напрям, що вивчає прояви, закономірності і еволюцію психічного віддзеркалення у тварин (Фабрі К.Е., Леонт'єв А.Н., Ладигіна-Котс Н.Н. та ін.). Порівняльна психологія (Вагнер В.А.). Біхевіоризм – напрям американської експериментальної психології (Дж. Уотсон). Концепція «стимул-реакція». Фізіологія ВНД (Павлов І.П.). Гештальтпсихологія (Ветргеймер М., Келлер В., Коффка К.). Етологія (Лоренц К., Тінберген Н.). Генетика поведінки.

Тема 2. Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки: репродуктивна, індивідуальна і соціальна. Етограмма. (2 год)

Етологія – наука про поведінку тварин (Лоренц К., Тінберген Н.). Механізм і антропоморфізм. Методи, принципи і завдання вивчення поведінки тварин. Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм

поведінки: репродуктивна, індивідуальна і соціальна (по Д. Дьюсбері, 1981). Етограма. Ієрархії у тварин. Територіальні стосунки і поведінка. Поняття про рефлекси (безумовні і умовні рефлекси) і адаптаційні реакції (генетичні і придбані). Інстинкти – генетичні програми поведінки. Властивості інстинктів. Фіксовані комплекси дій (ФКД). Класифікації інстинктів (Симонов П.В., Конорський Ю.). Структура інстинктивної поведінки (по К. Лоренцу і В. Крегу). Концепція драйву і драйв-рефлексу Ю. Конорського (1970). Потреба як основа поведінкового акту (по П.В. Симонову, 1987). Пластичність інстинктивної поведінки. Інстинктивна поведінка – основа поведінки виду і особини. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці.

Тема 3. Вплив поведінки тварин на продуктивність, стрес, адаптація, та акліматизація тварин

Етологія продуктивності, поведінка та продуктивність тварин. Поняття про стрес та стрес-реакції організму. Механізм розвитку стресу. Фактори, які спричиняють стрес. Адаптація тварин. Акліматизація тварин. Загальна характеристика гри у тварин. Концепція «надлишкової енергії» Р. Спенсера. Концепція «вакуумної активності» К. Лоренца. Концепція К. Грооса (гра – практика для дорослої поведінки). Синтетична концепція К.Е.Фабрі: гра – сукупність специфічно ювенільних проявів звичайних форм поведінки. Гра – «самоповедінка в процесі становлення». Функціональна система як механізм безперервного програмування поведінки.

Тема 4. Основні напрями дослідження поведінки тварин у вітчизняній й зарубіжній етології.

Сучасні методи вивчення поведінки с-г тварин. Генетика поведінки тварин. Детермінанти поведінки. Комунікації тварин. Форми поведінки тварин. Сон. Види сну. Механізм розвитку сну. Засоби спілкування у тварин: пози, забарвлення, ритуальна поведінка (танці, бої). Запахи (феромони) – носії інформації. Класифікація феромонів: феромони любові, дороговказні нитки, феромони страху і тривоги, статевих дозрівання і змінюючі статеві властивості, феромони поведінки, оборонні і бойові феромони. Інші засоби спілкування: акустичні сигнали, ультразвукові комунікації. Зір. Мови тварин. Здібності тварин до символізування як біологічна передумова до виникнення мови людини. Міри символізування. Властивості: ненавмисність (немає адресата), видоспецифічність. Категорії мов: сигнали статевим партнерам, між батьками і дітьми, небезпеки і тривоги, про наявність їжі, спілкування. Сигнали – «перемикачі», «наміру», агресії, миролюбності, фрустрації. Методи вивчення. Мови – посередники:

йеркиш і амслен. Властивості: семантичність, продуктивність, переміщуваність, культурна спадкоємність (по Ч. Хоккету, 1958). «Словник» антропоїдів.

Тема 5. Біологічні основи поведінки тварин

Вроджені та набуті форми поведінки. Нейрофізіологічні аспекти поведінки. Мова тварин Навчання як індивідуально-пристосовна діяльність тварин. Загальна характеристика процесу навчання. Навчання і вчення. Класифікація і характеристика основних видів навчання у тварин. Облігатне (неасоціативне) навчання як індивідуальний досвід, необхідний для виживання всім представникам виду, незалежно від приватних умов життя особини. Прості і складні форми. Імпринтинг, його властивості і значення. Імітація (наслідування). Факультативне (асоціативне) навчання – всі форми індивідуальної адаптації тварини. Навик, методи вивчення, властивості. Форми навику (Смолл В., Скіннер Б.): пасивне (класичне) і оперантне (інструментальне). Формування навиків. Дресирування. Модифікація інстинктивної поведінки процесами навчання як розширення можливостей адаптаційної поведінки. Когнітивні форми вчення у тварин. Інсайт і елементарна розсудлива діяльність. Здібності до узагальнення, абстрагуванню і символізації.

Тема 6. Основні механізми поведінки. Інстинкти

Мотивація. Пам'ять тварин. Індивідуальні і групові форми поведінки. Поняття про стрес і стрес-реакції організму і продуктивність тварин. Стрес-фактори та його види. Стреси, викликані мікрокліматом. стреси, зумовлені порушенням режиму годівлі та напування. Технологічні стреси. Стреси, які викликаються ветеринарними обробками. Біотехнологічні стреси. Адаптація та акліматизація с.-г. тварин та їх характеристика

Змістовий модуль 2. Спеціальна етологія.

Тема 1. Поведінкові реакції великої рогатої худоби. Етологія дійних корів

Життєві прояви. Відпочинок. Поза при лежанні. Вибір місця для лежання. Сон. Вплив способу утримання і виду підстилки на тривалість лежання. Розподіл часу лежання протягом доби. Стояння. Рухова активність. Споживання корму. Вибір корму Швидкість споживання корму. Тривалість прийому корму. Розподіл прийому корму по часу. Вплив метеорологічних чинників на прийом корму. Прийом води. Вплив метеорологічних чинників на споживання води. Час споживання води і його розподіл по періодах. Процес ремигання. Поведінка корів на пасовищі. Вибір корму. Чинники неспокою. Рухова активність. Напрямок пасіння. Тривалість пасіння. Вплив умов утримання на поведінку і соціальні відносини дійних корів. Величина життєвого простору і життєві прояви. Переведення на безприв'язне утримання. Формування груп і час, необхідний для налагодження спокою в групах. Поведінка особин, що знов поступають, по відношенню до інших членів групи

Етологія телят. Життєві прояви у телят. Основні життєві прояви в телят у молозивний період. Головні життєві прояви в телят у період молочного живлення. Життєві прояви в телят після відлучення до шестимісячного віку.

Тема 2 Поведінкові реакції свиней. Біологічні особливості свиней

Життєві прояви у свиней. Основи етології свиней. Особливості органів чуття. Соціальна поведінка. Соціальна поведінка при груповому утриманні. Добова і сезонна циклічність поведінки. Рух і відпочинок. Прийом корму. Дефекація і сечовипускання. Статеві прояви. Біологія свиноматок. Значення раннього відлучення поросят. Біологія поросят раннього відлучення при утриманні на підлозі і в клітках. Поведінка племінних свиней. Терморегуляція у свиней.

Тема 3 Поведінкові реакції коней

Етологія коней. Особливості органів чуття. Слух. Розумова діяльність коней. Орієнтація і пам'ять. Соціальна поведінка. Бойовитість. Засоби спілкування. Статева поведінка. Жеребці. Кобили. Вагітність. Пологи. Рух коней. Відпочинок та сон. Прийом корму. Етологія молодняка. Поведінка новонароджених лошат. Поведінка відлучених лошат

Тема 4 Поведінкові реакції овець

Етологія овець. Особливості органів чуття. Ієрархія в отарі. Статева поведінка. Адаптаційні властивості. Вплив зміни системи, методу та способу утримання на поведінку овець. Життєві прояви у дорослих особин. Стійлове утримання. Вагітність, роди, доїння та вигодовування ягнят. Випасання, прийом корму і води. Основи біокліматології овець.

Тема 5. Поведінкові реакції собак. Етологія собак

Використання собак. Санітарно-гігієнічні вимоги до утримання собак. Вплив зовнішнього середовища на собак. Умови та способи утримання собак. Санітарно-гігієнічні вимоги до утримання службових собак. Ветеринарне обслуговування службових собак. Поняття про подразники, які застосовують при дресируванні собак. Безумовні подразники. Умовні подразники. Методи та прийоми дресирування собак. Методи дресирування. Прийоми дресирування. Методика вироблення умовних рефлексів при дресируванні собак. Навички та порядок їх формування. Умови, що впливають на роботу собаки. Поняття про працездатність та роботу собаки. Фактори, що забезпечують безвідмовну роботу собаки. Дресирування собак з різними типами вищої нервової діяльності. Дресирування собак з різними переважаючими реакціями поведінки. Дресирування собак з урахуванням їх віку, статі, умов вирощування та ступеня підготовленості. Помилки та небажані зв'язки при дресируванні та тренуванні собак. Помилки, що допускаються дресирувальником. Небажані зв'язки у дресированих собак. Загальні положення методики та техніки дресирування собак.

Тема 6. Поведінкові реакції бджіл. Етологія дельфінів

Бджолина сім'я, її склад і функції окремих особин. Медоносна база і запилення рослин бджолами. Розведення та утримання бджолиних сімей. Утримання бджіл. Розмноження бджолиних сімей. Виведення бджолиних маток. Поведінка бджіл. Збирання нектару. Взаємовідносини серед дорослих особин. Поведінка під час харчування. Поза дельфінів. Вираження емоцій. Міміка. Комунікація дельфінів. Елементарна розумова діяльність.

Тема 7. Поведінкові реакції *сільськогосподарської* птиці та страусів

Етологія птиці. Особливості органів чуття. Органи зору. Органи слуху і рівноваги. Дотик. Смак. Нюх. Пам'ять. Встановлення соціальної ієрархії. Вплив нового середовища на поведінку птиці. Соціальні зв'язки в курчат. Розмноження. Вплив технології та методів утримання на життєві прояви птиці. Реакція на корм. Реакція на гнізда.

Тема 8. Вивчення поведінкових реакцій у кролів

Основні особливості фізіології сенсорних систем у кролів. Основні особливості вищої нервової діяльності в кролів. Форми індивідуальної і типи соціальної поведінки кролів. Особливості поведінки кролів щодо споживання корму і води. Особливості комфортно-гомеостатичної поведінки кролів. Пасивна і активна охоронна поведінка в кролів. Прояви дослідницької, ігрової, наслідувальної, екстраполяційної поведінки та поведінки в критичних ситуаціях кролів. Особливості прояву статевої поведінки кролиці й кроля-самця. Особливості прояву материнської поведінки кролиць. Соціальна поведінка кролів при груповому утриманні. Особливості прояву ритуальної поведінки і комунікації в кролів. Особливості поведінки кроленят.

Тема 9. Вивчення поведінкових реакцій у риб

Біологічні основи рибництва. Біологічні особливості та господарські якості основних об'єктів рибництва. Основні вимоги до якості води при розведенні риби. Екологічні фактори, які впливають на ефективність ведення рибництва. Організація ставкового рибного господарства. Типи та системи рибоводних господарств. Категорії рибоводних ставів. Рибопродуктивність ставів та фактори, що її зумовлюють. Екстенсивне та інтенсивне ставкове господарство.

5.2. ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (КУРС ЛЕКЦІЙ) ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ

№ з/ Змістовний модуль, теми лекцій і орієнтирний перелік питань

Змістовий модуль 1. *Загальна етологія*– 14 год

1.1 Вступ. Предмет і завдання етології та її структура. Визначення благополуччя тварин. Дискусії до терміну «благополуччя тварин». Історичні аспекти поведінки та благополуччя тварин. Оцінка благополуччя тварин. (2 год)

1. Предмет етології і її місце серед інших наук
2. Історичні етапи розвитку етології
3. Роль етології у тваринництві
4. Визначення благополуччя тварин.
5. Дискусії до терміну «благополуччя тварин».
6. Історичні аспекти поведінки та благополуччя тварин.
7. Оцінка благополуччя тварин.

1.2 *Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки: репродуктивна, індивідуальна і соціальна Етограма. (2 год)*

1. Класифікація основних форм поведінки
2. Поняття про етограму
3. Поняття про основні форми поведінки
4. Поведінка тварин в екстремальних умовах

1.3 *Вплив поведінки тварин на продуктивність, стрес, адаптація, та акліматизація тварин (4 год)*

1. Етологія продуктивності, поведінка та продуктивність тварин
2. Поняття про стрес та стрес-реакції організму . Механізм розвитку стресу
3. Фактори, які спричиняють стрес
4. Адаптація тварин
5. Акліматизація тварин

1.4 *Основні напрями дослідження поведінки тварин у вітчизняній й зарубіжній етології (2 год)*

1. Сучасні методи вивчення поведінки с-г тварин
2. Генетика поведінки тварин

1.5 *Біологічні основи поведінки тварин (2 год)*

1. Вроджені та набуті форми поведінки
2. нейрофізіологічні аспекти поведінки
3. Мова тварин

1.6 *Основні механізми поведінки (2 год)*

1. Інстинкти
2. Мотивація
3. Пам'ять тварин
4. Індивідуальні і групові форми поведінки

Змістовий модуль 2. *Спеціальна етологія* 16 год

2.1 Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби (дійних корів та телят) (2 год.)

1. Життєві прояви, вплив метеорологічних чинників на прийом корму. Прийом води. Вплив метеорологічних чинників на споживання води. Час споживання води і його розподіл по періодах.
2. Процес ремигання. Поведінка корів на пасовищі. Вибір корму. Чинники неспокою. Рухова активність. Напрямок пасіння. Тривалість пасіння.
3. Вплив умов утримання на поведінку і соціальні відносини дійних корів. Величина життєвого простору і життєві прояви. Переведення на безприв'язне утримання.
4. Формування груп і час, необхідний для налагодження спокою в групах. Поведінка особин, що знов поступають, по відношенню до інших членів групи
5. Життєві прояви у телят. Основні життєві прояви в телят у молозивний період. Головні життєві прояви в телят у період молочного живлення. Життєві прояви в телят після відлучення до шестимісячного віку.

2.2 Вивчення поведінкових реакцій свиней (2 год.)

1. Біологічні особливості свиней. Особливості органів чуття.
2. Соціальна поведінка. Соціальна поведінка при груповому утриманні. Добова і сезонна циклічність поведінки.
3. Рух і відпочинок.
4. Біологія свиноматок.
5. Значення раннього відлучення поросят.
6. Біологія поросят раннього відлучення при утриманні на підлозі і в клітках. Поведінка племінних свиней. Терморегуляція у свиней.

2.3 Вивчення поведінкових реакцій у коней (2 год.)

1. Особливості органів чуття. Соціальна поведінка. Бойовитість.
2. Засоби спілкування.
3. Статева поведінка. Жеребці. Кобилиці. Вагітність. Пологи.
4. Рух коней. Відпочинок та сон.
5. Прийом корму. Етологія молодняка. Поведінка новонароджених лошат. Поведінка відлучених лошат.

2.4 Вивчення поведінкових реакцій овець (2 год.)

1. Ієрархія в отарі. Статева поведінка. Адаптаційні властивості.
2. Вплив зміни системи, методу та способу утримання на поведінку овець. Життєві прояви у дорослих особин.
3. Стійлове утримання. Вагітність, роди, доїння та вигодовування ягнят. Випасання, прийом корму і води. Основи біокліматології овець

	2.5 Вивчення поведінкових реакцій собак (2 год.) 1.Поняття про працездатність та роботу собаки. Фактори, що забезпечують безвідмовну роботу собаки. 2. Дресирування собак з різними типами вищої нервової діяльності. 3.Дресирування собак з різними переважаючими реакціями поведінки. Дресирування собак з урахуванням їх віку, статі, умов вирощування та ступеня підготовленості. Помилки та небажані зв'язки при дресируванні та тренуванні собак. 4. Помилки, що допускаються дресувальником. Небажані зв'язки у дресированих собак. Загальні положення методики та техніки дресирування собак. 2.6. Вивчення поведінкових реакцій бджіл (2 год.) 1.Бджолина сім'я, її склад і функції окремих особин. Медоносна база і запилення рослин бджолами. Розведення та утримання бджолиних сімей. 2. Утримання бджіл. Розмноження бджолиних сімей. Виведення бджолиних маток. 3.Поведінка бджіл. Збирання нектару 2.7. Вивчення поведінкових реакцій сільськогосподарської птиці та страусів (2 год.) 1. Особливості органів чуття. Встановлення соціальної ієрархії. 2. Вплив нового середовища на поведінку птиці. Соціальні зв'язки в курчат. Розмноження. 3. Вплив технології та методів утримання на життєві прояви птиці. Реакція на корм. Реакція на гнізда.
2.8.	Вивчення поведінкових реакцій у кролів. Вивчення поведінкових реакцій риби (2 год.) 1. Основні особливості фізіології сенсорних систем у кролів. Основні особливості вищої нервової діяльності в кролів. Форми індивідуальної і типи соціальної поведінки кролів. 2. Особливості поведінки кролів щодо споживання корму і води. Особливості комфортно-гомеостатичної поведінки кролів. Пасивна і активна охоронна поведінка в кролів. 3. Прояви дослідницької, ігрової, наслідувальної, екстраполяційної поведінки та поведінки в критичних ситуаціях кролів. Особливості прояву статевої поведінки кролиці й кроля-самця. Особливості прояву материнської поведінки кролиць. Соціальна поведінка кролів при груповому утриманні. Особливості прояву ритуальної поведінки і комунікації в кролів. Особливості поведінки кроленят. 4. Біологічні основи рибництва. Біологічні особливості та господарські якості основних об'єктів рибництва. Основні вимоги до якості води при розведенні риб. Екологічні фактори, які впливають на ефективність ведення рибництва. Організація

	ставкового рибного господарства. Типи та системи рибоводних господарств. Категорії рибоводних ставів. Рибопродуктивність ставів та фактори, що її зумовлюють. Екстенсивне та інтенсивне ставкове господарство.	
--	--	--

ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

№ з/п	Змістовний модуль, теми лекцій і орієнтирний перелік питань	
Змістовий модуль 1. Загальна етологія – 2 год		
1.1	Вступ. Предмет і завдання етології та її структура. Визначення благополуччя тварин. Дискусії до терміну «благополуччя тварин». Історичні аспекти поведінки та благополуччя тварин. Оцінка благополуччя тварин. (2 год) 1. Предмет етології і її місце серед інших наук 2. Історичні етапи розвитку етології 3. Роль етології у тваринництві 4. Визначення благополуччя тварин. 5. Дискусії до терміну «благополуччя тварин». 6. Історичні аспекти поведінки та благополуччя тварин. Оцінка благополуччя тварин.	
1.2	Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки: репродуктивна, індивідуальна і соціальна Етограма. (0,5 год) 1. Класифікація основних форм поведінки 3. Поняття про етограму 3. Поняття про основні форми поведінки 4. Поведінка тварин в екстремальних умовах	
1.3	Вплив поведінки тварин на продуктивність, стрес, адаптація, та акліматизація тварин (0,5 год) 1. Етологія продуктивності, поведінка та продуктивність тварин 2. Поняття про стрес та стрес-реакції організму. Механізм розвитку стресу 3. Фактори, які спричиняють стрес 4. Адаптація тварин 5. Акліматизація тварин	
Змістовий модуль 2. Спеціальна етологія. 2 год		
2.1	Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби (дійних корів та телят) (0,5 год.) 1. Життєві прояви, вплив метеорологічних чинників на прийом корму. Прийом води. Вплив метеорологічних чинників на споживання води. Час споживання води і його розподіл по періодах. 2. Процес ремігання. Поведінка корів на пасовищі. Вибір корму. Чинники неспокою. Рухова активність. Напрямок пасіння.	

	Тривалість пасіння. 3. Вплив умов утримання на поведінку і соціальні відносини дійних корів. Величина життєвого простору і життєві прояви. Переведення на безприв'язне утримання. 4.Формування груп і час, необхідний для налагодження спокою в групах. Поведінка особин, що знов поступають, по відношенню до інших членів групи 5. Життєві прояви у телят. Основні життєві прояви в телят у молозивний період. Головні життєві прояви в телят у період молочного живлення. Життєві прояви в телят після відлучення до шестимісячного віку.	
2.2	Вивчення поведінкових реакцій свиней (0,5 год.) 1. Біологічні особливості свиней Особливості органів чуття. 2.Соціальна поведінка. Соціальна поведінка при груповому утриманні. Добова і сезонна циклічність поведінки. 3.Рух і відпочинок. 4. Біологія свиноматок. 5.Значення раннього відлучення поросят. 6. Біологія поросят раннього відлучення при утриманні на підлозі і в клітках. Поведінка племінних свиней. Терморегуляція у свиней.	
2.3	Вивчення поведінкових реакцій коней (0,5 год.) 1.Особливості органів чуття. Соціальна поведінка. Бойовитість. 2. Засоби спілкування. 3.Статева поведінка. Жеребці. Кобили. Вагітність. Пологи. 4.Рух коней. Відпочинок та сон. 5. Прийом корму. Етологія молодняка. Поведінка новонароджених лошат. Поведінка відлучених лошат.	
2.4	Вивчення поведінкових реакцій овець (0,5 год.) 1. Ієрархія в отарі. Статева поведінка. Адаптаційні властивості. 2.Вплив зміни системи, методу та способу утримання на поведінку овець. Життєві прояви у дорослих особин. 3. Стійлове утримання. Вагітність, роди, доїння та вигодовування ягнят. Випасання, прийом корму і води. Основи біокліматології овець	

5.3. Теми практичних занять

№з/п	Назва теми (питання)	Кількість годин	
		денна	заочна
		1, 1 тех курс	1 курс
1.	Загальна етологія. Методи, принципи і завдання вивчення поведінкових реакцій сільськогосподарських	2	1

	тварин.		
2.	Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки: репродуктивна, індивідуальна і соціальна. Етограма.	2	1
3	Вплив поведінки тварин на продуктивність, стрес, адаптація, та акліматизація тварин	2	1
4	Спеціальна етологія. Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби (дійних корів)	2	1
5	Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби (телят)	2	1
6	Вивчення поведінкових реакцій у свиней	2	
7	Вивчення поведінкових реакцій у сільськогосподарської птиці та страусів. Модульна контрольна робота 1	2	
8	Вивчення поведінкових реакцій у коней	2	
9	Вивчення поведінкових реакцій у овець	2	
10	Вивчення поведінкових реакцій у собак	2	1
11	Вивчення поведінкових реакцій у бджіл	2	1
12	Вивчення поведінкових реакцій у дельфінів	2	1
13	Вивчення поведінкових реакцій у кролів	2	
14	Вивчення поведінкових реакцій у риб, дельфінів Модульна контрольна робота 2	2	
	Разом	28	8

5.4. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми (питання)	Кількість годин	
		денна	заочна
		1,1 тех курс	1 курс
1	2	3	4
Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНА ЕТОЛОГІЯ			
1.	Тема 1. Вступ. Предмет і завдання етології та її структура. Визначення благополуччя тварин. Дискусії до терміну «благополуччя тварин». Історичні аспекти поведінки та благополуччя тварин. Оцінка благополуччя тварин 1. Порівняльна етологія в системі наук. 2. Предмет і завдання дисципліни та її структура. 3. Спільне і відмінне у предметах, що вивчають поведінку та	4	7

	психіку тварин 4. Благополуччя чи добробут тварин 5. Аспекти поведінки та благополуччя тварин. 6. Методи оцінки благополуччя тварин		
2	Тема 2. Принципи класифікації поведінки. Класифікація основних форм поведінки. Етограмма. 1.Поняття «психіка» і «поведінка». 2. Місце етології в системі наук 3. Методи зоопсихологічних досліджень (метод лабіринту, метод обхідного шляху, диференційоване дресирування, метод проблемної клітини). 4. Спостереження в порівняльній етології, експеримент як метод порівняльної етології тощо. 5.Основні питання, що вивчаються порівняльною етологією.	4	7
3.	Тема 3. Вплив поведінки тварин на продуктивність. Стрес, адаптація та акліматизація тварин 1. Психічне відображення на рівні перцептивної психіки. Проблема інтелекту тварин. 2. Що таке стрес. Назвіть стадії стресового стану тварин. 3. Види стресів та їх профілактика. 4. Поняття адаптації, акліматизації тварин та їх гігієнічне значення.	4	7
4.	Тема 4. Основні напрями дослідження поведінки тварин у вітчизняній й зарубіжній етології. 1.Сучасні методи вивчення поведінки с-г тварин 2. Генетика поведінки тварин 3. Загальна характеристика психічної діяльності тварин і людей. 4. Вроджена і набута поведінка. Мотивація діяльності. Інстинкт. 5.Фіксовані комплекси дій-одиниці інстинктивної поведінки	4	7
5.	Тема 5. Біологічні основи поведінки тварин 1. Внутрішні та зовнішні фактори інстинктивної поведінки. 2. Вроджений пусковий механізм. Ключові подразники 3. Пластичність інстинктивної поведінки. Наслідування. Роль наслідування у становленні психіки.	4	7
6.	Тема 6. Основні механізми поведінки. 1. Визначення здібностей тварин до узагальнення та абстрагування. Здібність тварин до символізації 2. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі. Роль генетичних аспектів у науці про поведінку. Розвиток психічної діяльності у пренатальному періоді. Пренатальний розвиток рухової активності, сенсорних можливостей та елементів спілкування 3. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин.	4	8

	Пізнавальні аспекти раннього постнатального періоду. Ранні форми спілкування. «Дослідницька» поведінка та орієнтація. 4. Розвиток психічної діяльності в ювенільному періоді. Удосконалення рухової активності та формування спілкування в іграх тварин 5. Пізнавальне значення ігрової активності. Порівняльно-психологічні аспекти ігор тварин і людей. 6. Репродуктивна поведінка. Репродуктивна поведінка і статевий відбір. Фізіологічні основи статевої поведінки. Вплив гормонів і подразників на статеву поведінку. Піклування про потомство у тварин і людей 7. Організація угруповань тварин. Угруповання тварин. Територіальна поведінка. 8. Життєвий простір. Індивідуальна дистанція. Популяції тварин. 9. Циклічні та спонтанні міграції тварин і фактори, що регулюють міграційну активність. 10. Комунікативна поведінка. Поняття про комунікативну поведінку Домінування та ієрархія в угрупованнях тварин і людей Поведінка в конфліктних ситуаціях. Дослідницька поведінка іпії івна та альтруїстична поведінка іпії і спільностей. Взаємодія індивідів у спільностях. Регуляція довільної поведінки – знаки та мови. Антропогенез. Еволюція психіки та антропогенез. Елементарна сенсорна психіка.		
7.	Тема 7. Навчання як індивідуально-пристосовна діяльність тварин 1. Научіння і спілкування. Поетапне научіння засобом механізму «стимул-реакція». 2. Типи научіння. Латентне научення. Імітаційне научення. Евристичне научення. Імпринтинг 3. Елементарне мислення тварин. Пластичність научення. Форми індивідуально-пристосувальної діяльності. Диференційовані умовні рефлексі. Когнітивні процеси 4. Визначення поняття «мислення тварин». методика вивчення мислення тварин.	7	11
	Усього по 1-му модулю	31	54
Змістовий модуль 2. СПЕЦІАЛЬНА ЕТОЛОГІЯ			
1.	Тема 1. Вивчення поведінкових реакцій великої рогатої худоби. Етологія дійних корів та телят. 1. Рухова активність та елементарна просторова орієнтація великої рогатої худоби. 2. Здібність до самовпізнавання. Здібність тварин до оцінювання знань і намірів інших особин. 3. Етологія телят, поведінка корів	7	7

	2. Основні життєві прояви у телят у молозивний період 3. Головні життєві прояви в телят у період молочного живлення 4. Життєві прояви в телят після відлучення і до шестимісячного віку. 5. Вплив способу випоювання молока на його тривалість. Тривалість поїдання концентрованих та грубих кормів телятам молочного періоду утримання. 6. Власне лежання, лежання під час жуйки та чинники, які впливають на їх тривалість. 7. Вплив годівлі рослинними кормами на добовий ритм і життєві прояви у телят. 8. Вплив статі на тривалість лежання телят після відлучення. Вплив статі на тривалість стояння телят після відлучення. Вплив статі на тривалість ходьби телят після відлучення. Вплив статі та періоду доби на тривалість споживання води телятами після відлучення. 9. Чинники, які впливають на тривалість споживання телятами концентрованих кормів. 10. Чинники, які впливають на тривалість споживання телятами грубих кормів. 11. Тривалість жуйки у телят і чинники, які впливають на цей процес.		
2.	Тема 2. Вивчення поведінкових реакцій свиней. 1. Порівняльна морфологія поведінки свиней 2. Особливості поведінки свиней. 3. Стереотипи в поведінці свиней 4. Які форми індивідуальної і типи соціальної поведінки свиней 5. У чому особливості прояву статевої поведінки свиней 6. Біологічні особливості свиней.	3	7
3.	Тема 3. Вивчення поведінкових реакцій коней. 1. У чому особливості прояву материнської поведінки кобил 2. Здібність до самовпізнавання. Здібність тварин до оцінювання знань і намірів інших особин. 3. Розумова діяльність коней 4. Орієнтація і пам'ять 5. Соціальна поведінка.	3	7
4.	Тема 4. Вивчення поведінкових реакцій овець. 1. Які основні особливості вищої нервової діяльності дрібної рогатої худоби 2. Здібність до самовпізнавання. Здібність тварин до оцінювання знань і намірів інших особин. 3. Біологічні особливості овець. 4. Особливості поведінкових реакцій овець за різних умов	3	7

	утримання; 5. Біологію вівцематок та новонароджених ягнят; 6. Основні життєві прояви відлучених ягнят. 7. Поведінкові реакції у вівцематок під час доїння 8. Прийом корму і води на пасовищі у дорослих овець. 9. Прийом корму і води на пасовищі у ягнят. 10. Вплив погоди і мікроклімату на поведінку овець.		
5.	Темса 5. Вивчення поведінкових реакцій собак. 1. Як проявляється пасивна і активна охоронна поведінка собак 2. Які прояви дослідницької, ігрової, наслідувальної, екстраполяційної поведінки та поведінки в критичних ситуаціях собак 3. Використання собак 4. Санітарно-гігієнічні вимоги до утримання собак. 5. Вплив зовнішнього середовища на собак 6. Умови та способи утримання собак 7. Теоретичні основи дресирування собак	3	7
6.	Тема 6. Вивчення поведінкових реакцій бджіл 1. Які особливості поведінки у бджолиних сім'ях 2. «Соціальні знання» і життя у спільнотах. 3. З яких частин складається тіло бджоли. 4. Опишіть будову голови бджоли. 5. Який відділ і органи забезпечують рух тіла. 6. Де збирається виділений залозами віск. 7. Дайте характеристику функцій ніг робочої бджоли. 8. Назвати особливості розвитку матки. 9. Назвати особливості розвитку робочих бджіл. 10 Назвати особливості розвитку трутнів. 11. Скільки триває розвиток матки, трутня, робочої бджоли та їх особливості поведінки. 12. Тривалість життя бджіл. 13. Інстинкти бджіл. 14. «Танці» бджіл.	3	7
7.	Тема 7. Вивчення поведінкових реакцій сільськогосподарської птиці та страусів 1. Як проявляється соціальна поведінка птиці при груповому утриманні 2. У чому особливості прояву ритуальної поведінки і комунікації птиці 3. Біологічні особливості сільськогосподарської птиці; 4. Вплив оточуючого середовища на поведінку птиці та встановлення соціальної ієрархії; 5. Особливості формування соціальних зв'язків у молодняка	5	7

	та репродуктивної поведінки; 6. Вплив технології та методів утримання на життєві прояви птиці.		
8.	Тема 8. Вивчення поведінкових реакцій кролів. Вивчення поведінкових реакцій риби 1. Які основні особливості фізіології сенсорних систем у кролів 2. У чому особливості поведінки кролів щодо споживання корму і води 3. У чому особливості комфортно-гомеостатичної поведінки кролів 4. Назвати, які є взаємовідносини серед дельфінів. 5. Елементарна розумова діяльність. 6. Комунікація дельфінів. 7. Вираження емоцій. Міміка. 8. Пози дельфінів. 96. Кормова поведінка. 10. Мова дельфінів. 11. Стеоретипна поведінка рибита дельфінів	4	5
	Усього по 2-му модулю	31	54
	Разом	62	108

5.5. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

У процесі засвоєння знань з освітнього компоненту «Етологія та благополуччя тварин» здобувач повинен уміти готувати реферати. Участь у зазначеній формі самостійної роботи закладає у здобувачів в вищій освіти первинні навички самостійної дослідницької діяльності, набуття навичок пошуку, опрацювання відповідних джерел інформації.

Реферат – це скорочений виклад змісту первинного документа або його частини, з основними фактичними даними й висновками. Він починається з викладу сутності роботи і складається за таким планом: тема, предмет, (об’єкт). характер і мета роботи. В рефераті слід показати ті особливості теми, які необхідні для розкриття мети і змісту роботи, методи проведення роботи. Виклад матеріалу в рефераті має бути коротким і точним. Середній обсяг реферату становить приблизно 15-20 друкованих аркушів формату А4. Виконана реферативні робота повинна продемонструвати наявність навичок у здобувача щодо самостійного пошуку та опрацювання джерельної бази з обраної теми. З цією метою здобувач має знайти, ознайомитись і використати декілька наукових, навчальних і науково-методичних публікацій. В яких висвітлюються ті чи інші аспекти обраної теми. До таких джерел належать, по-перше, наукові публікації, по-друге навчальна література, по-третє, методично-довідкова література з технології продуктів забою. У вступі автор аргументує вибір теми, вказує на її важливість, актуальність теми. Основна частина реферативної роботи складається

з відповідних розділів. Назва будь-якого розділу основної частини не повинна повторювати назву теми роботи. Висновки робляться щодо кожного з розділів основної частини, а також узагальнення і можливі шляхи розв'язання проблем, розглянутих в основній частині дослідження. Список використаних джерел включає бібліографічний опис усіх опрацьованих і використаних автором у цій роботі джерел інформації.

***Орієнтовний перелік тем індивідуальних завдань
для самостійної роботи здобувачів вищої освіти***

1. Порівняльна етологія в системі наук. Предмет і завдання освітньої компоненти та її структура. Спільне і відмінне у предметах, що вивчають поведінку та психіку тварин.
2. Поняття «психіка» і «поведінка». Місце етології в системі наук.
3. Методи зоопсихологічних досліджень (метод лабіринту, метод обхідного шляху, диференційоване дресирування, метод проблемної клітини).
4. Спостереження в порівняльній етології, експеримент як метод порівняльної етології тощо. Основні питання, що вивчаються порівняльною етологією.
5. Загальна характеристика психічної діяльності тварин і людей. Вроджена і набута поведінка. Мотивація діяльності. Інстинкт. Фіксовані комплекси дій-одиноці інстинктивної поведінки.
6. Внутрішні та зовнішні фактори інстинктивної поведінки. Вроджений пусковий механізм. Ключові подразники.
7. Пластичність інстинктивної поведінки. Наслідування. Роль наслідування у становленні психіки.
8. Індивідуальна пам'ять і научення тварин. Проблема інстинкту і научення. Загальна характеристика процесу научіння. Навичка.
9. На учіння і спілкування. Поетапне научіння засобом механізму «стимул-реакція».
10. Типи научіння. Латентне научення. Імітаційне научення. Евристичне научення. Імпрітинг.
11. Елементарне мислення тварин. Пластичність научення. Форми індивідуально-пристосувальної діяльності. Диференційовані умовні рефлекси. Когнітивні процеси.
12. Визначення поняття «мислення тварин». методика вивчення мислення тварин.
13. Визначення здібностей тварин до узагальнення та абстрагування. Здібність тварин до символізації.
14. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі. Роль генетичних аспектів у науці про поведінку. Розвиток психічної діяльності у пренатальному періоді. Пренатальний розвиток рухової активності, сенсорних можливостей та елементів спілкування.
15. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин. Пізнавальні аспекти раннього постнатального періоду. Ранні форми спілкування. «Дослідницька» поведінка та орієнтація.

16. Розвиток психічної діяльності в ювенільному періоді. Удосконалення рухової активності та формування спілкування в іграх тварин.
17. Пізнавальне значення ігрової активності. Порівняльно-психологічні аспекти ігор тварин і людей.
18. Репродуктивна поведінка. Репродуктивна поведінка і статевий відбір. Фізіологічні основи статевої поведінки. Вплив гормонів і подразників на статево поведінку. Піклування про потомство у тварин і людей.
19. Організація угруповань тварин. Угруповання тварин. Територіальна поведінка.
20. Життєвий простір. Індивідуальна дистанція. Популяції тварин.
21. Циклічні та спонтанні міграції тварин і фактори, що регулюють міграційну активність.
22. Комунікативна поведінка. Поняття про комунікативну поведінку.
23. Домінування та ієрархія в угрупованнях тварин і людей.
24. Поведінка в конфліктних ситуаціях. Дослідницька поведінка.
25. Агресивна та альтруїстична поведінка.
26. Типи спільностей. Взаємодія індивідів у спільностях.
27. Регуляція довільної поведінки - знаки та мови.
28. Антропогенез. Еволюція психіки та антропогенез.
29. Елементарна сенсорна психіка.
30. Рухова активність та елементарна просторова орієнтація.
31. Психічне відображення на рівні перцептивної психіки. Проблема інтелекту тварин.
32. Здібність до самовпізнання. Здібність тварин до оцінювання знань і намірів інших особин.
33. «Соціальні знання» і життя у спільностях.
34. Людина і примати. Шлях до людини: роль середовища і поведінки.
35. Порівняльна морфологія поведінки.
36. Порівняльна психологія як галузь психологічної науки.
37. Особливості поведінки риби.
38. Особливості поведінки хутрових звірів.
39. Які основні особливості фізіології сенсорних систем у кролів?
40. Які основні особливості вищої нервової діяльності в кролів?
41. Які форми індивідуальної і типи соціальної поведінки кролів?
42. У чому особливості поведінки кролів щодо споживання корму і води?
43. У чому особливості комфортно-гомеостатичної поведінки кролів?
44. Як проявляється пасивна і активна охоронна поведінка в кролів?
45. Які прояви дослідницької, ігрової, наслідувальної, екстраполяційної поведінки та поведінки в критичних ситуаціях кролів?
46. У чому особливості прояву статевої поведінки кролиці й кроля-самця?
47. У чому особливості прояву материнської поведінки кролиць?
48. Як проявляється соціальна поведінка кролів при груповому утриманні?
49. У чому особливості прояву ритуальної поведінки і комунікації в кролів?
50. Які особливості поведінки кроленят?
51. Які основні особливості фізіології сенсорних систем у собак?
52. Які основні особливості вищої нервової діяльності у собак?

53. Які форми індивідуальної і типи соціальної поведінки собак?

54. У чому особливості поведінки собак щодо споживання корму і води?

6. Методи навчання

Викладання освітнього компонента здійснюється у формі читання лекцій, проведення практичних занять. Передбачається участь здобувачів у теоретичних конференціях, виступах з доповідями. Важливим елементом навчання є самостійна робота та виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ).

Основними методами досягнення навчальних цілей є:

- проведення оглядових та проблемних лекцій. Вивчення лекційного матеріалу дасть змогу здобувачам придбати теоретичні знання з питань етології;
- участі в практичних заняттях. Вирішення практичних завдань формує вміння і навички прикладного застосування теоретичних знань і передбачає рішення задач, розгляд ситуацій з поведінки різних видів тварин у різноманітних випадках.

Вивчення курсу передбачає самостійне опрацювання здобувачами комплексу основної і додаткової наукової літератури, періодичних видань, інформаційних ресурсів.

Під час проведення лекційних і практичних занять з освітнього компонента **«Етологія та благополуччя тварин»** застосовують словесні, інноваційні, наочні та практичні методи навчання.

Найбільш часто на лекціях використовується пояснювально-інформативний метод з елементами проблемного підходу. Лекційний курс ведеться з використання мультимедійної техніки, що дозволяє демонструвати основні таблиці, фотографії, схеми, що розкривають зміст конкретної теми.

Проведення практичних занять передбачає використання всієї системи прийомів, які дозволяють розвивати творче мислення здобувачів, вміння аргументовано відстоювати свою позицію, формулювати чітку логіку мислення – це дискусії щодо запропонованих для обговорення питань, що виходять за межі лекційного матеріалу, надання пріоритету питанням, які відведені для самостійного вивчення. При проведенні практичних занять з освітнього компонента **«Етологія та благополуччя тварин»** застосовують словесні (бесіда, пояснення, розповідь, дискусія), інноваційні (мозковий штурм, метод презентації), наочні (ілюстрація, демонстрація). Відповідність програмних результатів та методів навчання зазначено у табл. 1.

Таблиця 1.

Відповідність програмних результатів та методів навчання

Результати навчання	Методи навчання
ПРН 1. Забезпечувати дотримання параметрів та контролювати технологічні процеси з виробництва і переробки продукції тваринництва	Лекції, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні консультації. (розповідь, бесіда, дискусія з проблемних питань, демонстрація мультимедійних презентацій, групове обговорення ситуації, розрахункові завдання, «мозковий штурм»)
ПРН 2. Навчати співробітників підприємства сучасних та нових компонентів технологічних процесів з виробництва і переробки продукції тваринництва	Лекції, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні консультації. (розповідь, бесіда, дискусія з проблемних питань, демонстрація мультимедійних презентацій, групове обговорення ситуації, розрахункові завдання, «мозковий штурм»)
ПРН 7. Здійснювати пошук, оброблення та узагальнення інформації із застосуванням сучасних інформаційних технологій	Лекції, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні консультації. (розповідь, бесіда, дискусія з проблемних питань, демонстрація мультимедійних презентацій, групове обговорення ситуації, розрахункові завдання, «мозковий штурм», гейміфікація)
ПРН 21. Знати основні історичні етапи розвитку предметної області	Лекції, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні консультації. (розповідь, бесіда, дискусія з проблемних питань, демонстрація мультимедійних презентацій, групове обговорення ситуації, розрахункові завдання)

7. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Оцінювання знань здобувачів з освітнього компонента «**Етологія та благополуччя тварин**» здійснюється у формі поточного, модульного (рубіжного) та підсумкового контролів, які передбачені «Положенням про систему оцінювання знань здобувачів вищої освіти в Одеському державному аграрному університеті» (нова редакція), затвердженим наказом ректора ОДАУ № 227-заг від 22 вересня 2023 року.

Якість засвоєння змісту освітнього компоненту (незалежно від форми контролю) в Університеті **оцінюється** за 100-бальною шкалою з наступним переведенням у національну шкалу (чотирибальну – «відмінно», «добре», «задовільно»,

«незадовільно» чи вербальну – «зараховано», «незараховано») та шкалу ЄКТС згідно з таблицею 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Екзамен	Залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно	не зараховано
1-34	F		

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами і критерії оцінювання наведена в таблиці 3.

Реалізація основних завдань оцінювання успішності навчання здобувачів вищої освіти в Університеті досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю

Поточний контроль – це оцінка роботи здобувачів вищої освіти за всіма видами аудиторної занять (лекції, семінарські, практичні, лабораторні заняття) та самостійної роботи, яка відображає навчальні досягнення здобувачів в освоєнні програмного матеріалу освітнього компоненту. Форму проведення поточного контролю під час навчальних занять визначає викладач.

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами і критерії оцінювання

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					іспит	залік
90 - 100	A	відмінно	Здобувач виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили	Високий (творчий)	відмінно	зараховано
82 - 89	B	дуже добре	Здобувач вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивний-варіативний)	добре	
74 - 81	C	добре	Здобувач вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для			

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					іспит	залік
			підтвердження думок			
64 - 73	D	задовільно	Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	
60 - 63	E	достатньо	Здобувач володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим	Здобувач володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					іспит	залік
		повторним вивченням залікового кредиту				

Модульний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється для перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в кінці кожного навчального модуля (змістовного). Основні завдання модульного контролю полягають у підвищенні мотивації здобувачів вищої освіти до опанування навчального матеріалу, активізації спільної систематичної роботи викладачів і здобувачів вищої освіти упродовж семестру, а також в удосконаленні рівня організації освітнього процесу в Університеті.

Змістовний модуль (модуль) - запланована сукупність тем, що реалізується відповідними формами навчального процесу та підлягає модульному контролю. Модульний контроль проводиться за розкладом аудиторних занять у формі за рішенням кафедри. До модульного контролю допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали індивідуальний навчальний план, тобто передбачені в конкретному змістовому модулі всі види навчальної роботи. Бал за модуль розраховується з урахуванням балів за поточний контроль і модульну контрольну роботу. Оцінювання поточного та модульного контролів здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у національну шкалу та шкалу ECTS (табл.2).

Здобувач вищої освіти, який не брав участь у виконанні всіх видів робіт, передбачених робочою програмою або не склав модульний контроль, має право на його відпрацювання, відповідно до графіку відпрацювань, затвердженого кафедрою технології виробництва і переробки продукції тваринництва

З метою підвищення мотивації до систематичної активної роботи протягом усього періоду навчання за відповідним освітнім рівнем вищої освіти, переорієнтацію їхніх цілей з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок; систематизації знань та активне їх засвоєння упродовж навчального року; подолання елементів суб'єктивізму під час оцінювання знань в Університеті передбачена **накопичувальна система оцінювання знань здобувачів вищої освіти**. Розрахунок балів за поточний контроль та заохочувальні види робіт визначаються кафедрою та робочою програмою.

За накопичувальною системою підсумкова оцінка в балах з освітнього компонента розраховується як сума балів отриманих здобувачем вищої освіти за змістові модулі, відвідування на заняттях та за додаткові види робіт з компонента (активна участь в роботі наукового гуртка кафедри, підготовка реферату і виступ з ним на семінарі, конференції і т.і., доповідь на науковій студентській конференції, призове місце в олімпіаді, підготовка наукової публікації, виконання індивідуального завдання, участь у вдосконаленні навчально-методичної бази кафедри тощо) (табл. 4.).

Таблиця 4

Оцінювання освітнього компонента

Бал за модулі (змістовні модулі) (всього 0-90)	Бал за відвідування (всього 0-5)	Бал заохочувальний (всього – 0-5)
Модуль 1	0-10% пропусків – 5 балів	доповідь на науковій студентській конференції
Модуль 2	10%-20% пропусків – 4 бали	активна участь в роботі наукового гуртка кафедри
.....	20%-40% пропусків – 3 бали	підготовка реферату і виступ з ним на семінарі, конференції і т.п.
	40%-60% пропусків – 2 бали	призове місце в олімпіаді
	60%-80% пропусків – 1 бал	підготовка наукової публікації
	більше 80% пропусків – 0 балів	виконання індивідуального завдання участь у вдосконаленні навчально-методичної бази кафедри

Максимально можлива оцінка за знання програмного матеріалу освітнього компонента становить 100 балів (табл.5):

- модульний контроль – до 90 балів,
- бал за відвідування занять – до 5 балів,
- бал за додаткові види робіт з вивчення освітнього компонента до 5 балів.

Таблиця 5

Оцінювання освітнього компонента

Бал за змістовні модулі (БЗМ)											Сума
Бал за модулі (змістовні модулі) (всього 0-90)									Бал за відвідуван ня (всього 0- 5)	Бал заохочува льний (всього - 5)	
Змістовний модуль 1 (ЗМ 1)									0-5	0-5	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7					
6	6	7	7	7	7	5					
Модульний контроль - 45											
Змістовний модуль 2											
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8				
5	5	10	5	5	5	5	5				
Модульний контроль - 45											
БЗМ = (ЗМ1 + ЗМ2) : 2											

* T1,T2,T3.....- теми занять

Відповідно до «Положення про систему оцінювання успішності навчання здобувачів вищої освіти в Одеському державному аграрному університеті» (нова редакція), затвердженим наказом ректора ОДАУ № 227-заг від 22 вересня 2023 року здобувач вищої освіти має право на автоматичне зарахування відповідних балів за освітній компонент, підвищити оцінку з освітнього компонента, право на перескладання підсумкового контролю з освітнього компонента.

У випадках конфліктної ситуації за мотивованою заявою здобувача вищої освіти чи викладача, деканом факультету/директором інституту створюється комісія для приймання підсумкового контролю, до якої входять завідувач кафедри (провідний викладач) і викладачі відповідної кафедри, представники деканату та органу студентського самоврядування.

8. Методичне забезпечення

Методичні вказівки

1. Методичні вказівки і завдання до лабораторних занять з навчальної дисципліни «Етологія та основи штучного інтелекту» для студентів факультету ветеринарної медицини та біотехнологій першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва» Ч.І / Одеський державний аграрний університет; уклад. В.М. Ясько, Н.О. Кірович Одеса: ОДАУ, 2020. 36 с.

2. Методичні вказівки і завдання до лабораторних занять з навчальної дисципліни «Етологія та основи штучного інтелекту» для студентів факультету ветеринарної медицини та біотехнологій першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва» Ч. 2 / Одеський державний аграрний університет; уклад. В.М. Ясько, Н.О. Кірович Одеса: ОДАУ, 2020. 44 с.

3. Тарасенко Л.О., Ясько В.М., Решетніченко О.П., Макаріхіна І.В. ЕТОЛОГІЯ: навч. посіб. нове видання, 2014. 271 с., 3 табл., 49 ілюстр.

4. Мультимедійні презентації з курсу

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Антипін С. Л. Етологія сільськогосподарських тварин: навч. посіб. / С. Л. Антипін, К. Д. Югай, О. М. Бобрицька. Харків.: ХДЗВА. Ч. 1. 2018. 101 с., Ч. 2. 2019. 102 с.

2. Войтенко С. Л. Оцінка розвитку та продуктивності свиноматок в умовах племінних господарств України / Войтенко С. Л., Васильєва О. О., Бейдик Н. Миколаїв., Вишневський Л. В. НТБ . 2016 № 115. С. 41-46.

3. Етологія: навч. Посібник / Л.О.Тарасенко, О.П.Решетніченко, В.М. Ясько, І.В. Макаріхіна. Київ.: «Освіта України», 2014. с. 271

4. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія: підручник / Н. В. Коляденко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 508 с.
5. Костенко В.І. Технологія виробництва молока і яловичини : підручник / В.І. Костенко. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018.672 с
6. Основи біобезпеки та благополуччя тварин / Недосеков В.В., Блах Т., Ситюк М.П., Мартинюк О. Г., Мельник В.В., Юстинюк В.Є. Ніжин, 2021. 252 с.
7. Технологія виробництва продукції свинарства: курс лекцій з ТЗ8 вивчення дисципліни для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» спеціальності 204 «ТВППТ» денної та заочної форми навчання / [В. Я. Лихач, В. С. Топіха, Г. І. Калиниченко та ін.]. Миколаїв: МНАУ, 2018. 348 с.
- 8.Тваринництво України: стан, проблеми, шляхи розвитку (1991-2017- 2030pp) /за ред. М.І. Башценка. Київ: Аграрна наука, 2017. 160с.

Допоміжна

1. Автоматизована інформаційна система «Акцент – племінний облік у свинарстві» в селекції тварин / [С. І. Луговий, В. Я. Лихач, А. В. Лихач, та ін.] // Свинарство. Полтава, 2015. Вип. 67. С. 90–95.
2. Бондаренко, О. В. Сучасний стан української верхової породи коней та шляхи її збереження / О. В. Бондаренко // Розведення і генетика тварин. Київ, 2015. Вип. 49. С. 224–231.
3. Відгодівельні якості помісного молодняку свиней / В. Я. Лихач, А. В. Лихач, В. В. Лагодієнко, М. А. Коваль // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Миколаїв: МНАУ, 2015. Вип. 2(85). Т. 1. С. 124–129.
4. Войтенко С. Л. Генофонд порід тварин Полтавщини та ризики втрати місцевих популяцій / С. Л. Войтенко, Л. В. Вишневський // Вісник Полтавської ДАА. 2015. № 1-2. С. 60–64.

11 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Національної бібліотеки України ім. Вернадського [http: \[Електронний ресурс\]](http://www.nbuv.gov.ua). Режим доступу: // www.nbuv.gov.ua.

Зарубіжні сайти:

1. Офіційний сайт НУБіП України [http: \[Електронний ресурс\]](http://nubip.edu.ua/). Режим доступу: nubip.edu.ua/.
2. Офіційний сайти кафедри конярства і бджільництва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nubip.edu.ua/node/1112>; <http://www.beeschool.kiev.ua/>
3. Офіційний сайт «Бджільництво України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://beekeeping.com.ua/index.html>.
4. Офіційний сайт «Аграрний сектор». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agroua.net/>.
5. Онлайн дата-база PallDat. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.palldat.org>.